

ПІДТРИМКА РЕФОРМ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Звіт програми «Демократична школа» за 2016-2017

ДЕМОКРАТИЧНА ШКОЛА

Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства

THE EUROPEAN
WERGELAND
CENTRE

Norwegian Ministry
of Foreign Affairs

Міністерство
освіти і науки
України

Зміст

ВСТУП	3
1. Загальна Інформація	4
Цілі Програми	4
Принципи реалізації Програми	5
2. РЕЗУЛЬТАТИ ПРОГРАМИ У 2016 - ТРАВНІ 2017Р.	7
Інтеграція освіти для демократичного громадянства і прав людини у нові стандарти освіти та навчальні програми	7
Поглиблення шкільної автономії та підвищення ефективності громадянської освіти в школі	7
Професійний розвиток вчителів та директорів шкіл	9
Професійний розвиток тренерів	9
3. Зміни у Школах	10
Загальний огляд змін	10
Зміни в освітньому середовищі та шкільному врядуванні	12
Зміни у навчально-виховному процесі	14
Співпраця з місцевою владою та громадою	16
4. Вплив змін на школу та громаду	17
ДОДАТКИ	20
Вплив програми на розвиток громадянських компетентностей і демократичної культури у школі та громаді	20
Оцінка змін у врядуванні на навчальному середовищі у школах-учасницях, 2016-2017рр.	23
Оцінка змін у навчально-виховному процесі шкіл-учасниць, 2016-2017 рр.	24
Оцінка змін у відносинах шкіл з громадою, батьками, місцевою владою, 2016-2017рр.	25

ВСТУП

У звіті представлені результати реалізації Програми “Демократична школа” у 2016-2017 роках на трьох напрямках:

- підтримка реформування змісту шкільної освіти в Україні
- демократичний розвиток, підвищення інституційної спроможності і поглиблення ефективності роботи шкіл на основі загальношкільного підходу
- професійний розвиток вчителів та тренерів із формування громадянських компетентностей в учнів

Звіт також містить огляд успішних практик, аналіз змін у школах та їх вплив на учасників навчально-виховного процесу, власне школу та громаду, на основі результатів самооцінювання шкіл-учасниць Програми.

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Цілі Програми

Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства в Україні “Демократична школа” (2016-2018рр.) реалізується у співпраці з Міністерством освіти і науки України та Радою Європи за підтримки Міністерства закордонних справ Норвегії з метою підтримки реформ із демократизації та децентралізації у сфері середньої освіти в Україні.

Програма спрямована на поглиблення культури демократії і прав людини у школі та розвиток демократичних громадянських компетентностей шляхом розвитку демократичного шкільного врядування і демократичного середовища у школі, поглиблення державно-громадського партнерства і інтеграції освіти з прав людини та демократичного громадянства у навчально-виховний процес.

Програмна діяльність ґрунтується на Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та з прав людини (ОДГ/ОПЛе, 2010), Рамках компетентностей для культури демократії (РЕ, 2016) і концепції реформ середньої освіти «Нова українська школа».

Заходи в рамках програми "Демократична школа"

Очікується, що до кінця 2018 року Програма охопить 120 шкіл по всій Україні, пропонуючи навчання для 8000 директорів шкіл, вчителів, батьків, представників місцевої влади та громади у рамках 20 тренінгів та понад 500 шкільних майстерень.

Принципи реалізації Програми

Програма опирається на рекомендації Ради Європи, дослідження та досвід роботи зі школами у різних країнах, що свідчить про те, що запровадження демократичних змін у всі сфери шкільного життя на основі загальношкільного підходу якнайповніше сприяє ефективному розвитку громадянських компетентностей для життя у демократичному суспільстві.

Координовані зусилля та партнерство усіх учасників освітнього процесу у всіх сферах шкільного життя допомагають школам створювати безпечне освітнє середовище, де учні мають можливості для розвитку громадянських компетентностей не лише здобуваючи теоретичні знання, але й через особистий досвід демократичної участі, атмосфери довіри, рівних партнерських відносин в шкільній громаді.

За даними ОЕСР (PISA 2015), важливими чинниками успішності та благополуччя учнів є відчуття належності до школи як до громади, позитивне освітнє середовище й активна роль батьків у навчально-виховному процесі.

Упродовж 2016-2017 рр. Програма реалізовувалася за такими етапами:

Демократичний розвиток 32 шкіл упродовж 2016-2017

Як свідчать звітні матеріали шкіл-учасниць першої хвилі Програми, запровадження демократичних змін у школах сприяє становленню усіх учасників навчально-виховного процесу як активних і відповідальних громадян, підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, покращенню атмосфери у школі, а також зміцненню місцевої громади.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ПРОГРАМИ У 2016 - ТРАВНІ 2017Р.

Інтеграція освіти для демократичного громадянства і прав людини у нові стандарти освіти та навчальні програми

- Робота у складі робочої групи над [розробкою державних стандартів освіти](#) Нової української школи (суспільно-історична галузь)
- Збірник вправ “[Громадянська відповідальність](#)” – методичні рекомендації та навчальні матеріали Ради Європи у сфері освіти для демократичного громадянства і прав людини, адаптовані для дванадцяти предметів в рамках оновлених програм для 5-9 класів, 2017
[Відео-презентація](#) посібника
- **Переклад [Хартії Ради Європи з освітя для демократичного громадянства і прав людини](#)** українською мовою, у співпраці з асоціацією «Нова Доба» 2016 р.
- Розробка [рекомендацій](#) з розвитку компетентностей для демократичного громадянства в новій українській школі за підсумками круглого столу «Демократія у права людини в новій українській школі» - спільно з партнерами, 2016 р.

Поглиблення шкільної автономії та підвищення ефективності громадянської освіти в школі

- Команда Програми розробила інноваційний [Інструмент демократичного розвитку школи](#) (2016)

- Використовується для початкової **самооцінки**, **планування** заходів із покращення ситуації і **оцінки змін** після завершення шкільного проекту

- Розроблений на основі Європейської конвенції з прав дитини, Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і прав людини, Рамок компетентностей для демократичної культури РЄ, Європейської Хартії участі молоді та інших міжнародних рекомендацій у сфері громадянської освіти і освіти з прав людини.

Інструмент демократичного розвитку школи

3 сфери шкільного життя
-врядування
-навчально-виховний процес
-партнерство з владою та громадою

28 стандартів якості демократичної школи
рівні розвитку стандартів:
-початковий, частковий,
поглиблений, сталий

• ПАРТНЕРСТВО УСІХ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

• САМООЦІНКА ШКОЛИ

• СПІЛЬНЕ БАЧЕННЯ І УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ

- Створена і розширюється **Мережа шкіл Програми**

- ✓ 74 навчальних закладів з 24 областей України
- ✓ 312 навчальних майстерень з освіти для демократичного громадянства і прав людини у 74 школах, понад 7 000 учасників

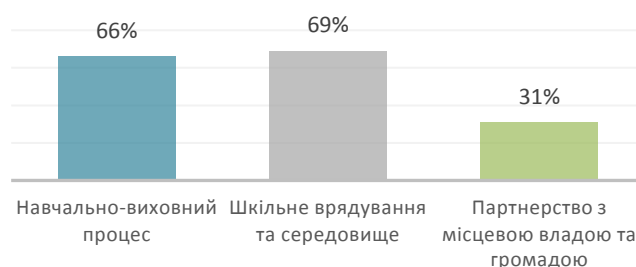

- 32 шкільних проектів розвитку, 42 планів дій на 2017-2018 н.р.

Напрямки проектів, які школи найчастіше обирали

- ✓ громадянські компетентності у навчальних програмах і позакласній роботі
- ✓ партнерські відносини з представниками місцевої влади та громади
- ✓ участь молоді та учнівське самоврядування
- ✓ демократичне врядування у школі
- ✓ протидія булінгу та мобінгу, мові ворожнечі в школі
- ✓ вивчення демократії і прав людини через проектну діяльність
- ✓ застосування проблемно орієнтованих та інтерактивних методів навчання
- ✓ активізація участі батьків у прийнятті рішень загальношкільної ваги
- ✓ розвиток активної громадянської позиції школярів
- ✓ запровадження демократичних правил та процедур у школах

Напрямки шкільних проектів

- Приклади шкільних історій успіху:

- ✓ Внесення змін у шкільні статuti – **Мелітопольська ЗОШ №23, Ковельська міська гімназія**
- ✓ Розробка внутрішніх документів, положень, які регулюють певні сфери роботи - Положення про консультації з громадськістю, **Деснянська гімназія**
- ✓ Алгоритм вирішення проблем, пов'язаних зі створенням і впровадженням документів, які регламентують процедуру виявлення й попередження різних конфліктних ситуацій, дискримінації, булінгу - **Миколаївська ЗОШ № 29**

- ✓ Розробка методичних матеріалів з освіти для демократичного громадянства і прав людини для вчителів - **Миколаївська ЗОШ № 29**; Розробка методики ненасильницького спілкування через створення медіації, виявлення юних лідерів - **Чернівецька загальноосвітня школа №38**
- ✓ Практика налагодження співпраці між школою та НУО та створення НУО на базі школи - **Гімназія №2 Вінницької міської ради**
- ✓ Налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування – **Ужгородська спеціалізована школа I-III ступенів №5, Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів №38**
- ✓ Інтеграція тем з громадянської освіти в навчальний процес - **Дніпровакам'янська СЗШ I-III ступенів, Ніжинська гімназія, Краматорська українська гімназія**
- ✓ Практика співпраці з батьківською громадою та участь у конкурсі міського “бюджету участі” - **Ірпінська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ст. з поглибленим вивченням економіки та права №2**
- ✓ Підтримка участі школярів у шкільному житті та прийнятті рішень - **Носачівська загальноосвітня школа I-III ступенів** (можливість вибору харчування учнями), **Ковельська міська гімназія** (цікаві перерви, створення учнівських клубів за інтересами), **Ніжинська гімназія** (голосування стікерами)
- ✓ Створення шкільного медіа-центру - **Славутицька ЗОШ №4**

Професійний розвиток вчителів та директорів шкіл

- **9 тренінгів для шкільних команд**

2000 + вчителів та директорів взяли участь у тренінгах та майстернях на теми:

- ✓ інтерактивні та активні методи навчання
- ✓ розвиток громадянських компетентностей на уроках та в позакласній роботі
- ✓ створення інклюзивного та демократичного середовища у класі
- ✓ автономія школи та демократичне врядування
- ✓ побудова партнерських стосунків з громадою та ін.

Професійний розвиток тренерів

- **Створена та розширюється Мережа тренерів Програми**

40 осіб – фахівці ІППО, викладач вишів, директори шкіл, вчителі, лідери громадських організацій у різних регіонах України

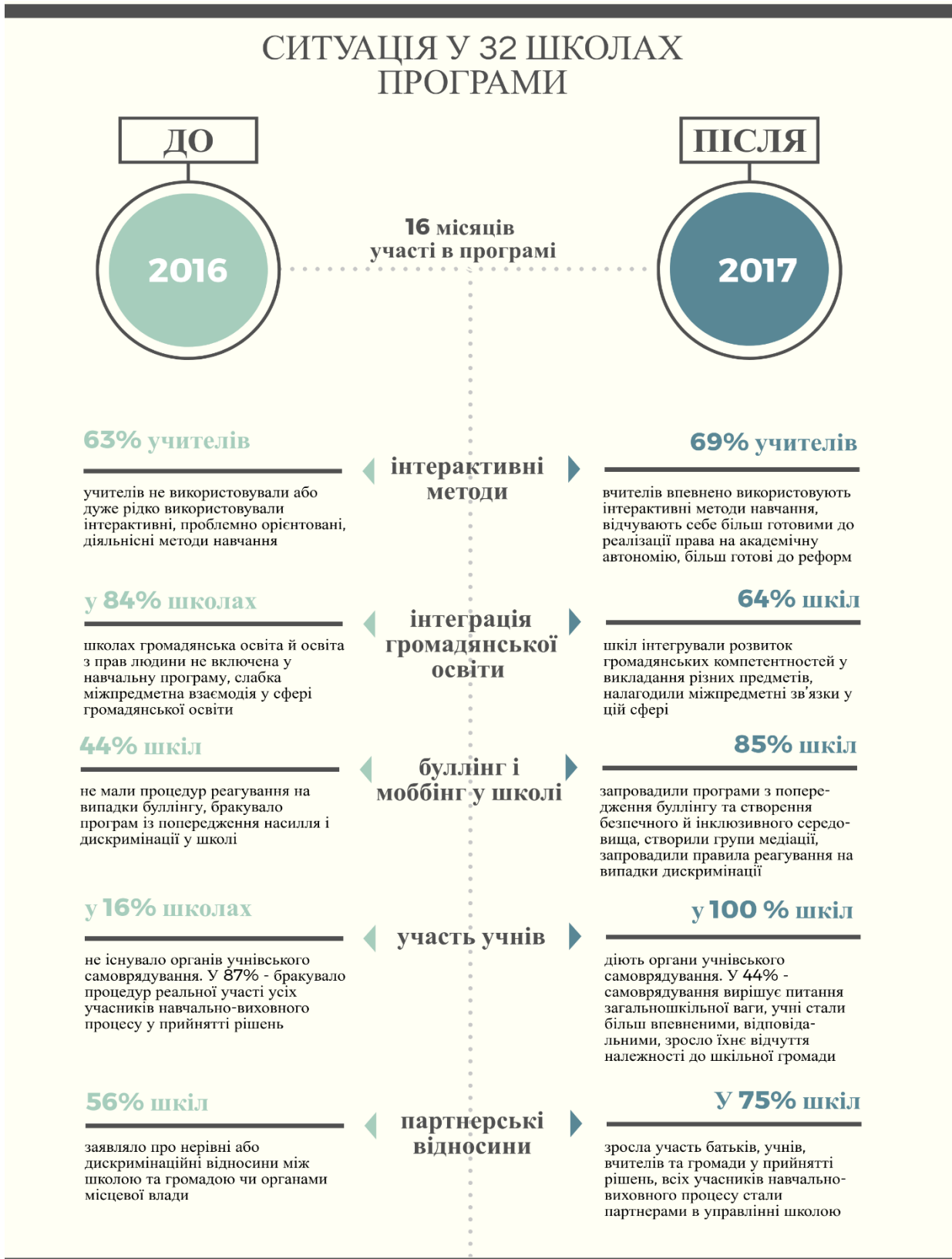
- **Професійний розвиток тренерів:**

- ✓ курс навчання на тренінгах для тренерів (4) за участі міжнародних експертів
- ✓ удосконалення тренерських навичок через проведення тренінгів і шкільних майстерень з освіти для демократичного громадянства і прав людини
- ✓ зміцнення співпраці з колегами та взаємодія з новими партнерами
- ✓ досвід довготривалого супроводу проектів розвитку шкіл

3. ЗМІНИ У ШКОЛАХ

Загальний огляд змін

До участі у першій хвилі Програми (2016-2017) були відібрані 32 школи з 22 областей України – і невеликі сільські, й великі міські, гімназії, початкові школи. За час участі у Програмі школи досягнули помітних змін у різних сферах діяльності:

Зміни у школі ми проаналізували на основі початкової самооцінки школою своєї ситуації із застосуванням розробленого в рамках Програми Інструменту демократичного розвитку школи у квітні 2016 року – а також наприкінці участі у програмі, у квітні 2017. Аналіз ситуації також опирається на судження різних учасників навчально-виховного процесу, а також консультативна підтримка тренерів Програми.

Початкове оцінювання показало, що найскладніша ситуація в школах наразі є з формуванням демократичних громадянських компетентностей засобами шкільної програми, методів навчання, а також позакласної роботи. Крім того, у результаті дослідження були ідентифіковані наступні проблемні вузли:

- недостатнє включення підходів, методів та тематики, пов'язаної з освітою для демократичного громадянства і прав людини у навчальні програми, а також позакласну роботу; недостатньо напрацьовані міжпредметні зв'язки у цій сфері;
- переважання «знаннєвого» підходу до громадянської освіти, недостатнього для комплексного формування демократичних громадянських компетентностей;
- звуження розуміння шкільного самоврядування до «учнівського»; формальне існування органів самоврядування у школі;
- недостатня розробка демократичних процедур у школах – передовсім, пов'язаних із вирішенням конфліктів та правилами, які гарантують рівне ставлення;
- відсутність інституціональних або реальних можливостей для молодіжної участі, як у межах школи, так і в громаді;
- брак рівних та партнерських відносин школи у стосунках з громадою, органами влади та місцевими організаціями;
- недостатньо можливостей для професійного розвитку вчителів у сфері освіти для демократичного громадянства і прав людини.

Саме за цими напрямками велася робота у школах упродовж 2016-2017рр.

Результати оцінки змін у школах першої хвилі Програми (2016-2017) показують, що запровадження демократичних змін у школі призвело до розширення демократичного простору у школі за **26 параметрами**, сприяючи розвитку громадянських компетентностей не лише через засвоєння теоретичних знань, але й через особистий досвід демократичних відносин у школі:

РОЗШИРЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ У 32 ШКОЛАХ

●●●● 2016 ●●●● 2017

1 – початковий рівень, 2 – частковий, 3 – поглиблений, 4 - сталий (Див. [Інструмент демократичного розвитку Європейського Центру ім. Вергеланда](#))

У цілому дослідження у школах виявило високу мотивацію шкільної адміністрації, вчителів, батьків та школярів, представників громади у демократизації шкільного врядування, збільшенні автономії школи, спрямування навчально-виховного процесу на формування демократичних громадянських компетентностей.

Зміни в освітньому середовищі та шкільному врядуванні

Як показав аналіз ситуації перед початком реалізації програми, у школі часто не приділяють достатньо уваги безпеці шкільного середовища, включаючи протидію нерівному ставленню, булінгу та мобінгу. Проведені у школах Програми тренінги та реалізовані шкільні проекти підвищили рівень усвідомлення цих проблем учителями,

учнями й батьками. Так, якщо у 2016 році у 70% шкіл питання дискримінації та нерівного ставлення не обговорювали взагалі, то на кінець 2016/2017 навчального року 85% шкіл повідомили, що вони проводять антибулінгові компанії, створюють групи медіації серед учнів, впроваджують правила та процедури, які запобігають дискримінації.

Упродовж року в участі у програмі у школах зріс рівень усвідомлення важливості демократичних правил і процедур. На початку участі в програмі, майже третина шкіл-учасниць стверджували, що принципи демократії і поваги до прав людини не були відображені в їхній документах та процедурах. За рік 80% шкіл програми внесли зміни в шкільні статuti на іншу шкільну документацію, залучивши до цього процесу учнів та батьків і перетворивши шкільні правила з бюрократичних постулатів на «живі» документи.

НАЙБІЛЬШІ ЗМІНИ В ШКІЛЬНОМУ ВРЯДУВАННІ

Якщо на початку роботи в програмі понад половина шкіл визнали, що у них учнівське самоврядування або існує лише на папері, або ж призначається вчителями й адміністрацією школи, то впродовж року участі в програмі у кожній школі відбулися демократичні вибори до органів учнівського самоврядування (у деяких школах – узагалі вперше). Більше того, у всіх школах програми учнівському самоврядуванню надали більше вповноважень та прав брати участь в обговоренні загальношкільних питань і прийнятті рішень. Як результат, частина шкіл зауважила, що участь у шкільному житті сприяла більшій мотивації учнів до навчання, більш відповідальному ставленню та перетворила їх на рівних партнерів вчителів і адміністрації.

Як показує підсумкова оцінка у школах, розширення прав учнів супроводжувалося помітно більшим впливом учнів та батьків на процес прийняття рішень у школах. Станом на квітень 2017 р., у 80% шкіл-учасниць програми вони мали реальний вплив на прийняття рішень загальношкільного значення (тоді як на початку – лише у третині шкіл).

Більшість шкіл зазначили, що стиль управління у їхніх школах став більш демократичним. Лише в одній школі адміністрація продовжувала ініціювати і ухвалювати рішення одноосібно після року участі школи в Програмі, тоді як у половині шкіл при прийнятті рішень почали намагатися враховувати інтереси та потреби різних зацікавлених сторін (на початку програми це відбувалося у 12% шкіл).

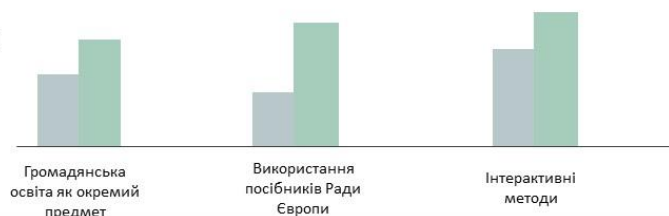
Школи-учасниці програми досягнули суттєвого прогресу у питанні доступності публічної інформації та підзвітності шкільної адміністрації. Під час підсумкової самооцінки 68% шкіл ствердили, що тепер вони забезпечують вільний доступ до публічної інформації (лише 16% шкіл робили це на початку участі в програмі).

Зміни у навчально-виховному процесі

Як організувати навчально-виховний процес у школі таким чином, щоб він сприяв наскрізному формуванню громадянських компетентностей в учнів – одне з найбільш проблематичних питань у школах. Відтак, 63% шкіл-учасниць Програми обрали цей напрямок для роботи в Програмі, працюючи над впровадженням громадянської освіти у навчальну програму та поглибленням досвіду вчителів з використання інтерактивних та проблемно-орієнтованих методів навчання.

НАЙБІЛЬШІ ЗМІНИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Рівень **ДО** участі у Програмі
Рівень **ПІСЛЯ** участі у Програмі

65% шкіл перейшли з початкового на частковий рівень:

- Тематика громадянської освіти і освіти з прав людини викладається у рамках низки окремих предметів у межах державної програми
- Посібники Ради Європи використовуються епізодично при вивченні окремих предметів
- Вчителі використовують активні та інтерактивні методи навчання

За допомогою навчань, тренінгів і діяльності в рамках Програми у школах підвищилося усвідомлення важливості розвитку громадянської компетентності, поєднуючи змістове наповнення навчальних програм, методи навчання та позакласну роботу. Наприкінці участі в Програмі, 69% вчителів почали свідомо надавати перевагу активним та інтерактивним методам навчання, розуміючи роль кожного вчителя-предметника у розвитку компетентностей для життя в демократичному суспільстві.

Більше того, лише у двох школах вчителі продовжують надавати перевагу пасивні методи навчання (на початку таких шкіл було 22%).

Відчутне покращення відбулося у сфері професійної підготовки вчителів у сфері громадянської освіти. Якщо початково лише в одній школі існували умови для обміну досвідом між учителями у цій сфері, тепер така практика існує у 9 школах. Більше того, якщо на початку єдиним джерелом інформації про формування громадянських компетентностей були курси підвищення кваліфікації, то тепер у 40% шкіл вчителі беруть участь у різних освітніх тренінгах, і лише для 14% ці курси залишаються основним джерелом інформації.

Початкова самооцінка шкіл-учасниць програми показала, що лише у 3 із них був окремий предмет, у рамках якого тематика громадянської освіти викладалася в межах державної програми із застосуванням принципу наступності в 1-11 класах. Після року роботи в Програмі 20 шкіл ввели такі предмети як складові варіативної частини.

Тренери програми надали значну допомогу при виборі чи розробці курсів, а також для запровадження міжпредметного і наскрізного підходів у вивченні громадянознавчих тем. В результаті у половині шкіл теми, які стосують формування громадянських компетентностей, включено у різні предмети (на початку участі в програмі таких шкіл було лише 9%). Міжпредметна взаємодія з розвитку громадянської компетентності була налагоджена у третині шкіл-учасниць.

Навчальні посібники Ради Європи служать у цьому допомогою. Якщо спочатку 70% шкіл взагалі їх не використовували, то у квітні 2017 вже 60% шкіл вживали їх на різних предметах. Крім того, декілька шкіл підготували власні методологічні матеріали з розвитку громадянської компетентності для роботи з учнями, батьками та громадою, проведенні позакласних заходів. Серед посібників Ради Європи, які користуються найбільшою популярністю, - «Компас», «Компасіто», матеріали кампанії проти мови ненависті та гра «Країна гідності».

На початку роботи в програмі 12% шкіл ствердили, що не звертали увагу на розвиток громадянської компетентності під час позакласних заходів. Тепер 60% шкіл проводять різноманітні освітні проекти у цьому напрямку, залучаючи різні зацікавлені сторони, а також учні й самі ініціюють такі проекти.

Співпраця з місцевою владою та громадою

Революція Гідності послужила поштовхом до активізації волонтерства та більшої участі школи у громадських ініціативах. Рівень залученості вчителів і батьків до діяльності місцевих ОГС та ініціатив був досить високим із самого початку їхньої участі у програмі (50% шкіл), хоч все одно зріс до 86%.

Проте, як показала початкова самооцінка, школи не відчували себе рівноцінними партнерами місцевих організацій чи місцевої влади – а радше такими, яких використовують для досягнення власних цілей. З іншого боку, школи також часто розглядали громаду виключно як спонсорів, а не партнерів, з якими слід встановлювати дієві зв'язки, зокрема, і для того, щоб учні могли здобувати практичні навички громадянської участі. У результаті діяльності в рамках програми кількість шкіл, які встановили рівноправні відносини з партнерами, суттєво зростає – від 13% до 55%.

НАЙБІЛЬШІ ЗМІНИ У ВІДНОСИНАХ З МІСЦЕВОЮ ВЛАДОЮ ТА ГРОМАДОЮ

Аналіз шкільних звітів виявив проблеми, пов'язані з розширенням повноважень учнів щодо участі в житті громади. Учні та вчителі повідомили, що реальну участь молоді на місцевому рівні часто заміняли декоративною. У багатьох випадках молоді люди не мали достатньо можливостей бути залученими та брати участь в процесі прийняття рішень та у житті громади. Тренери програми використовували драбину участі Харта, щоб пояснити школам різні аспекти реальної участі. Цей інструмент вчителі визнали дуже корисним і ефективним. Як результат, 90% шкіл (супроти 15% шкіл на початку участі в Програмі) повідомили, що їхні учні беруть участь у житті громади та розуміють свою роль; половина цих шкіл також повідомила, що їхні студенти почали ініціювати власні проекти.

Найбільший прогрес у співпраці з місцевою громадою було досягнуто щодо врахування голосу шкільної молоді при прийнятті рішень, які її стосуються. Спочатку майже 90% шкіл повідомили, що їхні учні не були включені до місцевих молодіжних рад

(або таких органів взагалі не існувало). У 2016-2017 роках декілька шкіл ініціювали створення молодіжних рад у своїх містах чи селах. До кінця першого циклу у 65% шкіл учні почали брати реальну участь у місцевих консультаційних органах та змогли вплинути на окремі рішення, пов'язані з молодіжною політикою, що сприяло розвитку місцевої демократії – а у довгостроковому періоді може вплинути на демократизацію українського суспільства загалом. За свідченнями вчителів та учнів, молодіжні ініціативи зазвичай користуються підтримкою та прихильністю місцевої влади.

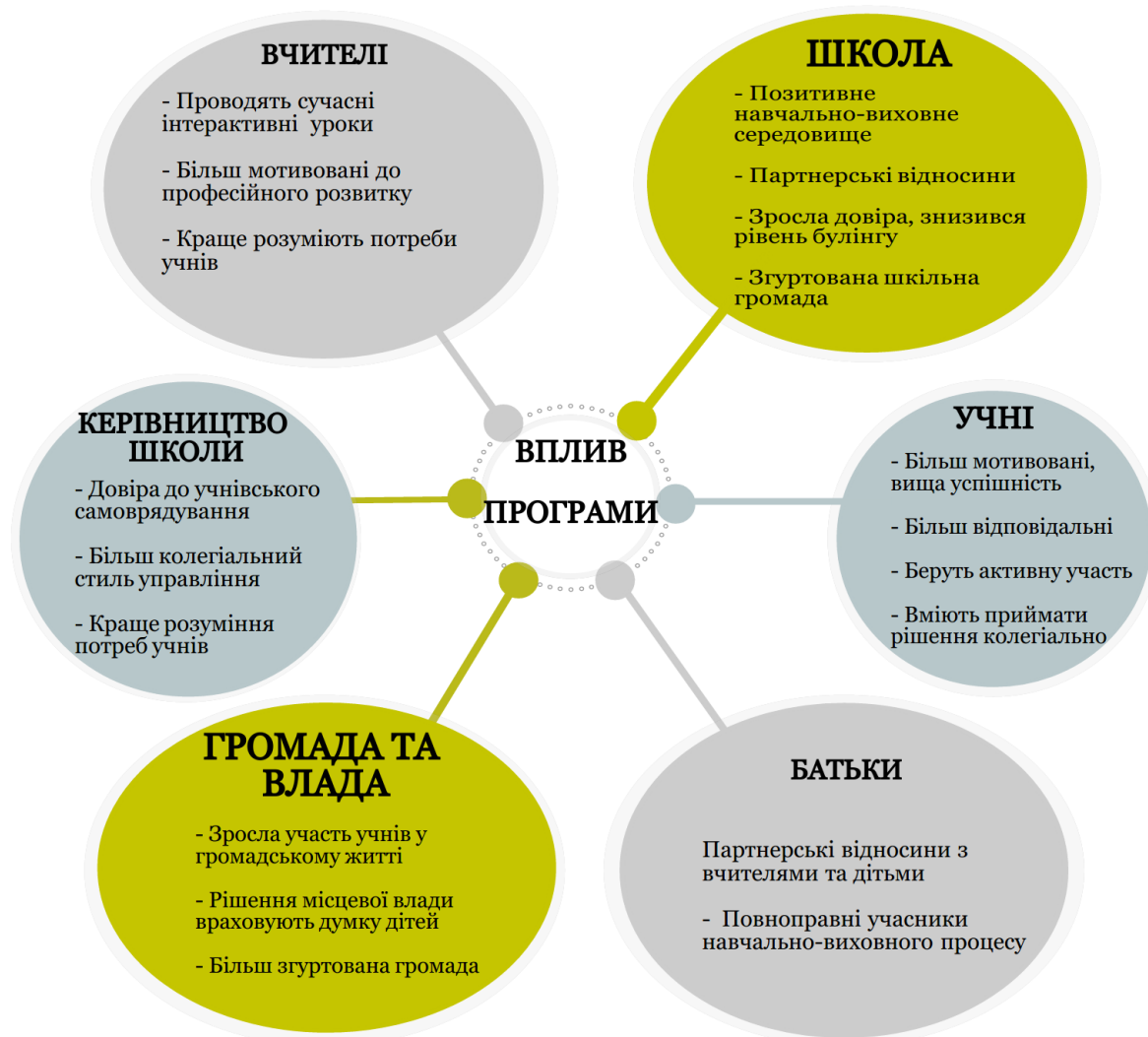
4. ВПЛИВ ЗМІН НА ШКОЛУ ТА ГРОМАДУ

Ми проаналізували історії успіху та анкети, які надійшли від учасників після року участі в Програмі, щоби визначити вплив змін у результаті запровадження шкільних проектів. Контент-аналіз отриманих матеріалів свідчить про те, що у 30-ти з 32-х шкіл-учасниць, які надіслали звітні документи, покращилася якість навчально-виховного середовища як єдиного простору для розвитку громадянських компетентностей.

ШКОЛА. Оцінюючи вплив запроваджених проектів, учасники зауважують, що атмосфера у школі стала більш комфортною, зросла довіра і повага між учасниками навчально-виховного процесу, навчатися і працювати в школі стало цікавіше. Переважна більшість пише про те, що їхня «школа стала більш відкритою» до громади, до батьків, до співпраці з громадськими організаціями, а ще – відкритою до змін. Окремі школи констатують зниження рівня конфліктів, зменшення випадків булінгу. Майже в усіх шкільних звітах міститься згадка про те, що «шкільне громада навчилася співпрацювати», спільно планувати, відкрито обговорювати проблеми на засадах партнерства. Прикметно, що напочатку реалізації школи говорили про труднощі, пов'язані з замовчування випадків мобінгу, авторитарним стилем управління, непрозорістю та закритістю у спілкуванні з громадою та батьками.

Учасники пишуть про «підвищення довіри до учнівського самоврядування», зростання усвідомлення учнями значущості їхньої ролі у шкільному врядуванні. Ймовірно, це стало наслідком розширення повноважень учнівського самоврядування, надання ширшої свободи дій, залучення шкільної молоді до співуправління у місцевій громаді.

Цікавими є деякі історії успіху шкіл, в яких учасники описують, що після року копіткої роботи над запровадженням змін вони “відчувають себе господарями школи, відчувають спільну відповідальність за навчальний заклад і свою значущість у житті школи”, а шкільна громада стала “більш згуртованою, об’єднаною спільним баченням розвитку школи”.

ГРОМАДА. Як свідчать школи-учасниці Програми, шкільні проекти, які мали на меті встановлення партнерських відносин з громадськими організаціями, місцевою адміністрацією та громадою, сприяли покращенню іміджу школи, підвищенню підтримки шкільних ініціатив, розширенню зацікавленості у взаємодії з боку інших шкіл. Зросла участь низки шкіл у заходах неформальної освіти, які проводять громадські організації, і, як наслідок, - в учнів розширилися можливості для навчання, розвитку компетентностей, необхідних для життя в демократичному суспільстві.

Серед своїх найбільш цінних досягнень в ході Програми школи називають залучення шкільної молоді до роботи органів місцевого самоврядування, зокрема, у складі молодіжних рад в нещодавно створених ОТГ. Внаслідок цього, “рішення місцевих органів самоврядування почали враховувати думку учнів”, що не лише сприяло підвищенню громадянської свідомості учнів, а й покращенню якості місцевої політики та зміцненню місцевої демократії.

УЧНІ, ВЧИТЕЛІ, ДИРЕКТОРИ ШКІЛ, БАТЬКИ. Демократизація школи насамперед вплинула на самих учасників навчально-виховного процесу. Як зазначають учасники, керівники шкіл почали більше довіряти учням, практикувати колегіальне прийняття рішень. Важливим наслідком більш ніж річної роботи над демократизацією школи стало усвідомлення директорами своєї ролі в запровадженні демократичних змін у навчальному закладі.

Вчителі, які за час участі у Програмі почали впевненіше використовувати активні та інтерактивні, проблемно орієнтовані методи навчання у навчально-виховній роботі, наголошують на більшій готовності до формування громадянської компетентності учнів засобами своїх предметів. Такий професійний розвиток педагогів підвищує ефективність навчально-виховного процесу, зміцнює підвалини для розширення академічної автономії школи та вчителя.

Внаслідок демократизації навчально-виховного процесу в учнів зросла мотивація до навчання, вони стали більш впевнені у собі, поглибили знання у сфері демократії та прав людини, отримали більше можливостей розвивати на практиці навички співпраці та роботи в команді, планування і проектної діяльності, критичного і аналітичного мислення.

Як зауважує низка шкіл, важливим досягненням Програми стало усвідомлення батьками своїх прав на повноправну участь у прийнятті рішень у школі, а також їхньої ролі у формуванні демократичного світогляду у дітей, що сприяло покращенню відносин і формуванню позитивного освітнього середовища у школі.

ДОДАТКИ

Вплив програми на розвиток громадянських компетентностей і демократичної культури у школі та громаді

Перелік тверджень щодо впливу участі у Програмі, які найчастіше зустрічалися у анкетах учасників та у історіях успіху, надісланих у травні 2017 року командами з 32-х шкіл-учасниць першої хвилі Програми «Демократична школа»:

ЗМІНИ НА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ РІВНІ

ДИРЕКТОРИ	<ul style="list-style-type: none"> - зріс рівень знань і розуміння демократії та прав людини - зміна мислення (перехід до партисипативного управління) - зросло усвідомлення своєї ролі в запровадженні демократичних змін у школі - зросло усвідомлення важливості застосування загально-шкільного підходу задля розвитку громадянських компетентностей - зросла довіра до учнів - встановили партнерські стосунки з учнями - більш колегіальний стиль управління
ВЧИТЕЛІ	<ul style="list-style-type: none"> - більш мотивовані до професійного розвитку та самоосвіти - краще розуміють потреби учнів - більше довіряють учням - встановлення партнерських стосунків з учнями та батьками - проводять більш цікаві та різноманітні уроки й позакласні заходи - впевненіше використовують активні та інтерактивні, проблемно орієнтовані методи навчання у навчально-виховній роботі - більш відкриті/готові до формування громадянської компетентності учнів засобами своїх предметів
УЧНІ	<ul style="list-style-type: none"> - здобули глибші знання про демократію та права людини - більш активні та ініціативні - зросла мотивація до навчання - стали більш самостійними та відповідальними - усвідомили свою значущість та можливість впливати на прийняття рішень у школі - стали більш впевнені у собі та своїх силах - покращили навички співпраці та роботи в команді - поглибили критичне мислення - розвинули навички проектної діяльності і планування - вміють краще висловлювати свою думку, вести дискусії - розвинули лідерські якості - зросло розуміння політики як інструменту вирішення важливих громадських проблем - навчилися мирно вирішувати конфлікти - виявляють повагу до думки та поглядів інших - здобули практичний досвід участі в організації діяльності школи

БАТЬКИ	<ul style="list-style-type: none"> - стали більш активними у процесі прийняття рішень у житті школи - усвідомили свої права на участь у житті школи - зросло усвідомлення своєї ролі у формуванні демократичного світогляду у дітей - більш впевнені в своїх силах, зросло усвідомлення можливості впливати на рішення у житті школи - більш охоче долучаються та ініціюють заходи у школі - почуваються більш відповідальними за життя школи
--------	---

ЗМІНИ У ШКОЛІ НА ІНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС	<ul style="list-style-type: none"> - використання методів колегіального навчання (старшокласники навчають молодших) - підвищилась ефективність навчально-виховного процесу (підвищилась успішність учнів) - створення умов для практичного досвіду громадянської освіти у школі - учням надають можливість вибору - в школі стало цікавіше навчатися та працювати
НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	<ul style="list-style-type: none"> - більш позитивна і комфортна атмосфера у школі, зросла довіра - спостерігається більш демократичне середовище в школі - учні почуваються щасливими у школі - учасники навчально-виховного процесу поважають одне одного - учні вільно висловлюють свої думки - учні відчувають себе почутими (ініціатива вітається) - шкільна громада навчилася співпрацювати - проблеми обговорюються відкрито із залученням усіх учасників навчально-виховного процесу - покращилась комунікація та взаєморозуміння у школі - рівні партнерські стосунки між батьками та вчителями (краща комунікація) - зросло толерантне ставлення до інших - зниження рівня конфліктів та булінгу у школі - члени шкільної громади почувають себе господарями школи і несуть спільну відповідальність за навчальний заклад - школа стала більш відкритою та активною в громадському житті - шкільна громада стала більш згуртованою, об'єднаною спільним баченням розвитку школи
ШКІЛЬНЕ ВРЯДУВАННЯ	<ul style="list-style-type: none"> - інтерактивні методи проведення педрад - нові форми проведення батьківських зборів (із залученням учнів та представників місцевої громади) - учні об'єднуються в ініціативні групи за інтересами - зросла участь усіх у прийнятті рішень в школі - зросла довіра і повага до органів учнівського самоврядування - учні відчувають себе повноправними учасниками шкільного врядування - шкільна громада відчуває власну важливість у прийнятті загальношкільних рішень - школа навчилася спільно планувати діяльність - більш децентралізований процес управління школою - зросла готовність школи і вчителів до реформ і змін (більша автономія для школи та вчителів)

ЗМІНИ У ВІДНОСИНАХ З ПАРТНЕРАМИ ТА У ГРОМАДІ

<p>УЧАСТЬ У ЖИТТІ МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - зросла участь учнів у прийнятті рішень в громаді (через органи самоврядування) - школа більш відкрита до громади - рішення місцевих органів самоврядування враховують думку учнів - імідж школи покращився - більша довіра між громадою та шкільним колективом - покращились стосунки з мешканцями мікрорайону - зросла підтримка місцевої громади до школи
<p>СПІВПРАЦЯ З ПАРТЕРСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - зросла участь учнів, батьків та вчителів у роботі молодіжних, громадських організаціях - вчителі та учні частіше беруть участь у заходах неформальної освіти, що проводять громадські організації - школа почала більш активно брати участь в інших проектах, пов'язаних з навчанням демократії та прав людини - вчителів та представників громади частіше запрошують поділитись досвідом з іншими навчальними закладами - розширилась взаємодія з іншими школами

Оцінка змін у врядуванні на навчальному середовищі у школах-учасницях, 2016-2017рр.

Дані опитування шкіл до початку участі в Програмі на основі Інструменту демократичного розвитку школи (квітень 2016 р.) та наприкінці реалізації запланованих шкільних проєктів (квітень 2017р.). Результати самооцінювання надіслали 32 школи-учасниці. Графік показує відсоток шкіл, які оцінили ситуацію довкола кожного стандарту демократичної школи на відповідному рівні – початковому, частковому, поглибленому чи сталому – у квітні 2016 року (“До”) та у квітні 2017 року (“Після”).

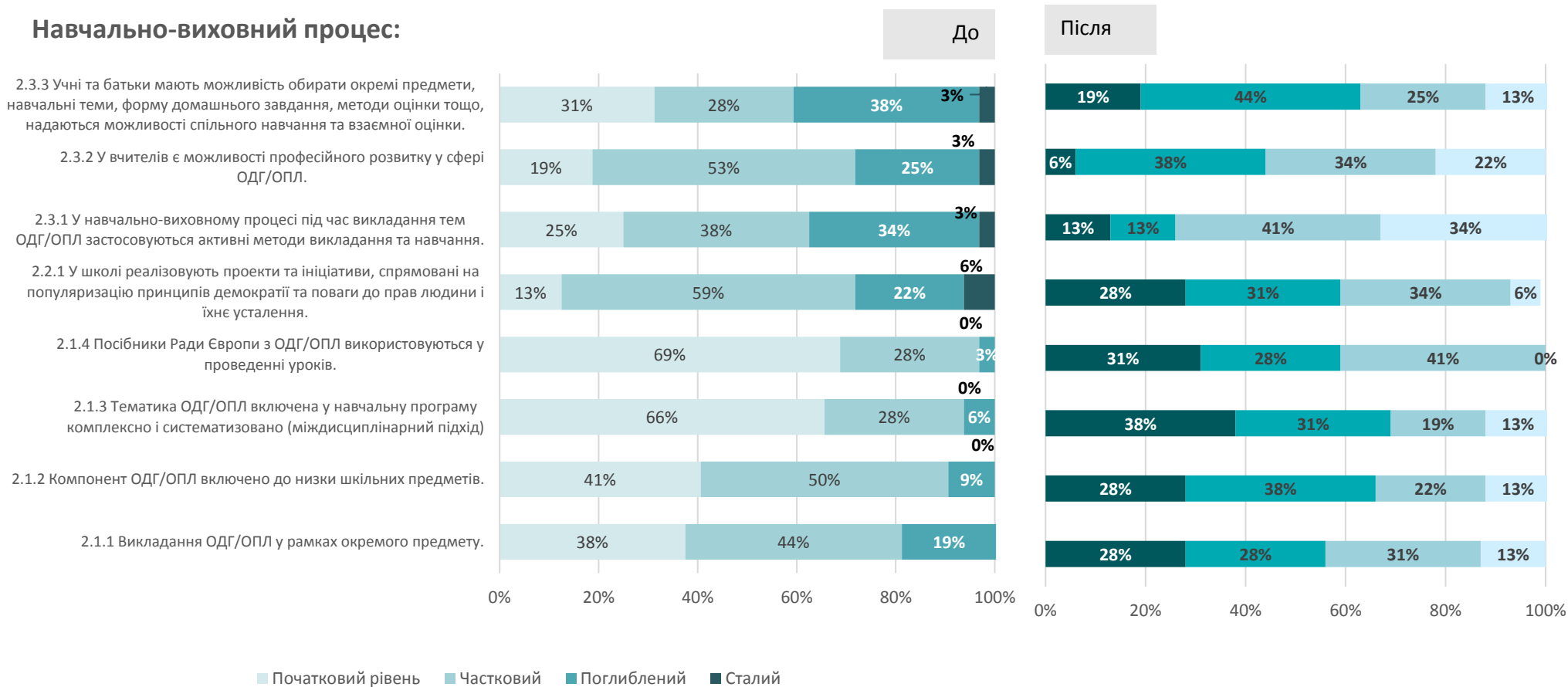
Шкільне врядування та навчально-виховне середовище:

Оцінка змін у навчально-виховному процесі шкіл-учасниць, 2016-2017 рр.

Дані опитування шкіл до початку участі в Програмі на основі Інструменту демократичного розвитку школи (квітень 2016 р.) та наприкінці реалізації запланованих шкільних проектів (квітень 2017р.). Результати самооцінювання надіслали 32 школи-учасниці. Графік показує відсоток шкіл, які оцінили ситуацію довкола кожного стандарту демократичної школи на відповідному рівні – початковому, частковому, поглибленому чи сталому – у квітні 2016 року (“До”) та у квітні 2017 року (“Після”).

Навчально-виховний процес:

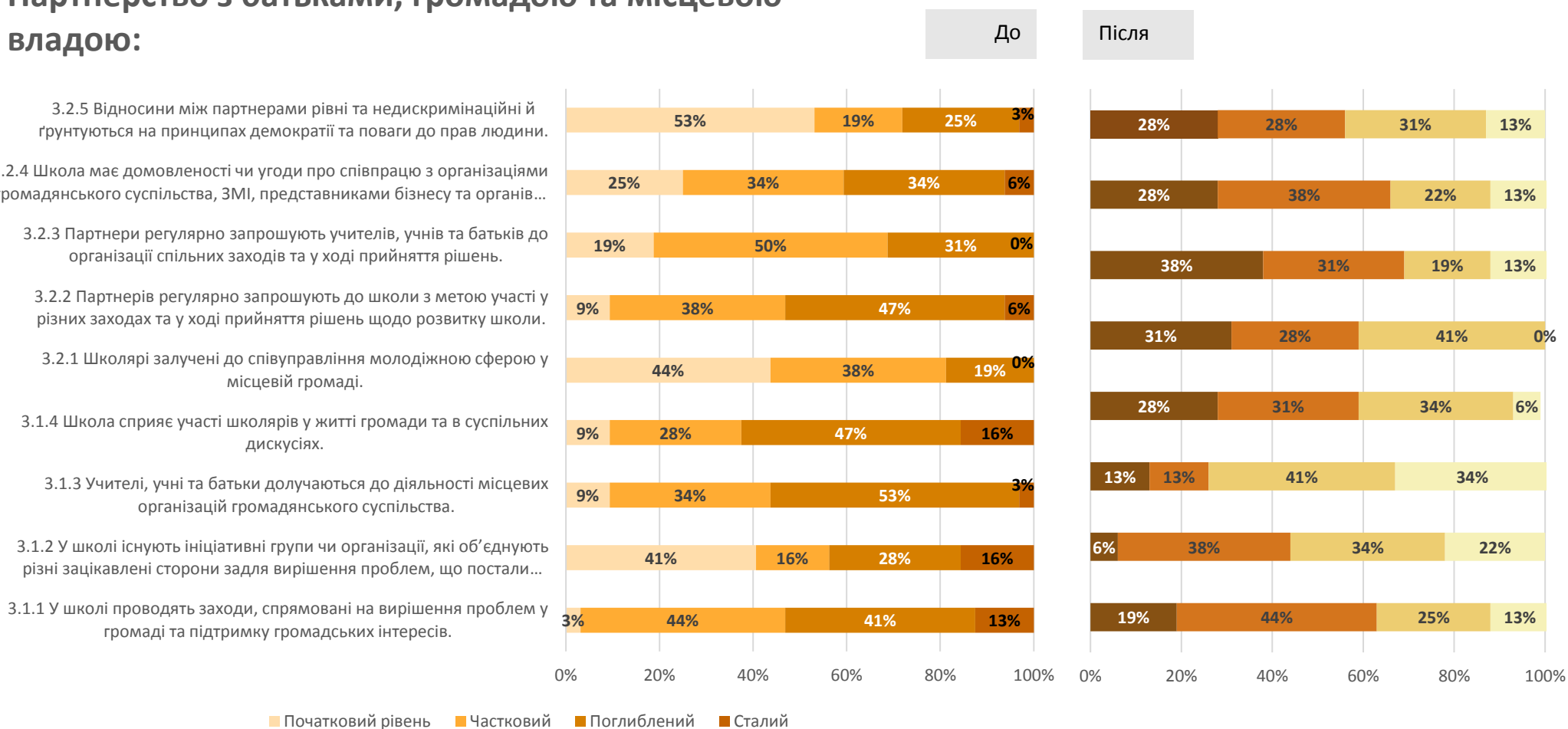

Оцінка змін у відносинах шкіл з громадою, батьками, місцевою владою, 2016-2017рр.

Дані опитування шкіл до початку участі в Програмі на основі Інструменту демократичного розвитку школи (квітень 2016 р.) та наприкінці реалізації запланованих шкільних проектів (квітень 2017р.). Результати самооцінювання надіслали 32 школи-учасниці. Графік показує відсоток шкіл, які оцінили ситуацію довкола кожного стандарту демократичної школи на відповідному рівні – початковому, частковому, поглибленому чи сталому – у квітні 2016 року (“До”) та у квітні 2017 року (“Після”).

Партнерство з батьками, громадою та місцевою владою:

Європейський Центр ім. Вергеланда (м.Осло) – експертний центр Ради Європи, створений у 2008 році у м.Осло з метою практичної реалізації політики Ради Європи у сфері освіти для демократичного громадянства, прав людини та міжкультурного діалогу. Центр реалізовує проекти у майже 30 країнах-членах Ради Європи.

Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства «Демократична школа» реалізовується Європейським Центром ім.Вергеланда та Міністерством освіти і науки України за співпраці з Радою Європи. Програма фінансується Міністерством закордонних справ Норвегії.

Веб-сторінка Програми: <http://ukr.theewc.org/ua>

Сторінка Програми у Facebook www.facebook.com/schoolsfordemocracy